

Iwona Janowska

<https://orcid.org/0000-0001-5133-2660>

Uniwersytet Jagielloński
Kraków, Polska

O kompetencjach użytkownika języka na poziomie C2

C2 Language User Competencies

Abstract: Language proficiency indicators (A1–C2) contained in *The Common European Framework of Reference for Languages* (published in English and French in 2001, in Polish in 2003) are the main value and the main axis of the Council of Europe document. They were soon accepted by the recipients and applied in language-teaching methodology. Often, however, the description of skills at individual levels have been the subject of understatements and misinterpretations. This is also the case with level C2, which is often identified with the competences of an educated native speaker of a language. Iwona Janowska's aim in this article is to give a comprehensive and updated characterization of the highest level of language proficiency, described in the CEFR (2001; 2003), and clarified and extended in the CEFR – *Companion Volume* (2020). Experts of the Council of Europe, while maintaining the philosophy and structure of the CEFR, modified and supplemented the descriptor scales contained in it and adapted them to the contemporary context of language use. The description of level C2 in the 2020 document has been significantly expanded in comparison to its original version, as it contains the characteristics of new skills and competences of the language user. The results of quantitative and qualitative analyses of descriptors for the highest level of proficiency on the scale of the Council of Europe presented in the article may be helpful in creating didactic materials and exam tests.

Keywords: language proficiency levels, C2 level, language activities and strategies, CEFR, Council of Europe language policy

Abstrakt: Wskaźniki biegłości językowej (A1–C2) zawarte w *Europejskim systemie opisu kształcenia językowego* (wyd. w j. angielskim i francuskim: 2001, w j. polskim: 2003) to zasadnicza wartość i główna oś dokumentu Rady Europy. Zostały one bardzo szybko zaakceptowane przez odbiorców i zastosowane w dydaktyce językowej. Nierzadko jednak opis umiejętności na poszczególnych poziomach był przedmiotem niedomówień i błędnych interpretacji. Dotyczy to m.in. poziomu C2, który niejednokrotnie utożsamiany jest z kompetencjami wykształconego *native speaker*. Celem artykułu jest kompleksowa i zaktualizowana charakterystyka najwyższego poziomu biegłości językowej, opisanego w ESOKJ (2001; 2003), a doprecyzowanego i rozszerzonego w CEFR – *Companion Volume* (2020). Eksperti Rady Europy, zachowując filozofię i strukturę ESOKJ, zmodyfikowali i uzupełnili zawarte w nim skale deskryptorów oraz dostosowali je do współczesnego kontekstu posługiwania się językiem. Opis poziomu C2 w dokumencie z 2020 roku został znacznie rozszerzony w porównaniu z jego pierwotną wersją, zawiera bowiem charakterystykę nowych umiejętności i kompetencji użytkownika języka. Zaprezentowane w artykule wyniki ilościowych i jakościowych analiz deskryptorów dla najwyższego poziomu biegłości w skali Rady Europy mogą być pomocne w tworzeniu materiałów dydaktycznych oraz testów egzaminacyjnych.

Słowa kluczowe: poziomy biegłości językowej, poziom C2, działania i strategie językowe, ESOKJ, polityka językowa Rady Europy

Wprowadzenie

Od połowy XX wieku Rada Europy prowadzi badania, których nadrzędnym celem była (i nadal jest) poprawa jakości kształcenia językowego, pokonanie barier komunikacyjnych i ułatwienie kontaktów między ludźmi. Jednym z ważnych projektów Rady Europy, który znacząco przyczynia się do regulowania kwestii uczenia się, nauczania i oceniania języków nowożytnych oraz standaryzacji poziomów biegłości, jest *Europejski system opisu kształcenia językowego* (2001; 2003)¹. Dokument ten został przyjęty przez liczne instytucje i systemy edukacyjne jako oficjalny punkt odniesienia w kształceniu językowym. Jednak sama akceptacja ESOKJ, nawiązywanie do niego w narodowych programach nauczania języków bądź w materiałach dydaktycznych nie oznacza wcale, że typologia kompetencji i wskaźniki biegłości, które opracowano dla każdego z sześciu poziomów (A1–C2), stanowią strukturę głęboką sylabusów, testów czy podręczników.

Poziomem, który budzi kontrowersje i bywa mylnie interpretowany, jest C2 – najwyższy w skali referencyjnej Rady Europy, utożsamiany albo z rzadko osiągalnymi kompetencjami wykształconego rodzimego użytkownika języka, albo też jedynie z kolejnym stopniem opanowania sprawności językowych – niewiele różniącym się od C1.

Przedmiotem niniejszego artykułu jest kompleksowa i uwspółcześniona charakterystyka najwyższego poziomu biegłości językowej (C2). Podstawowym założeniem badawczym jest twierdzenie, że sprawności wymagane na tym poziomie nie mają charakteru *stricte* językowego, a użytkownik języka odwołuje się w szerokim zakresie do swoich kompetencji ogólnych – wiedzy, umiejętności, cech osobowościowych, umiejętności uczenia się. Nabyte na wcześniejszych etapach edukacji

¹ *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*, 2001, Council of Europe, Strasbourg; polskie tłumaczenie autorstwa Waldemara Martyniuka pochodzi z 2003 roku; w artykule zastosowano skróty: ESOKJ, *Europejski system opisu, System opisu*, CEFR z 2001 roku.

językowe kompetencje komunikacyjne służą do wykorzystania i uaktywnienia posiadanych zasobów w różnorodnych, nietypowych i bardzo skomplikowanych – przede wszystkim kulturowo – sytuacjach komunikacyjnych. W celu potwierdzenia tej tezy poddano analizie ilościowej i jakościowej 83 zestawy deskryptorów² zawarte w *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume*³ (2020), które przy opisie każdej kompetencji figurują w poziomej rubryce odpowiadającej C2. Umożliwiło to wskazanie głównych wyznaczników biegłości językowej tego poziomu, a także wyeksponowanie specyficznych cech, które stanowią o jego unikalności. Wnioski z przeprowadzonych badań mogą w przyszłości ułatwić dobór treści nauczania i testowania języka polskiego jako obcego na poziomie zaawansowanym.

Idea „poziomu” w dydaktyce języków obcych

W miarę wzrostu popularności i zasięgu nauczania języków obcych pojawiła się idea poziomu nauczania. „Pojęcie poziomu jest na ogół stosowane albo jako kryterium definiowania nauczania i uczenia się języka, albo jako kryterium klasyfikacji uczących się” (Cuq, 2003: 174).

Pierwsze próby tworzenia i charakterystyki poziomów podjęto w latach 50. i 60. XX wieku w kontekście rozwijających się wówczas strukturalno-behawioralnych metod nauczania języków obcych. Na podsta-

² W rubrykach tabel zawierających opisy poszczególnych poziomów biegłości autorzy posługują się często nie jednym, ale kilkoma oddzielnie sformułowanymi zdaniami – deskryptorami/wskaźnikami, pozornie niepowiązаныmi ze sobą, jednak niezbędnymi do stworzenia kompleksowego opisu danej kompetencji.

³ Dokument Rady Europy jest dostępny (w wersji elektronicznej i papierowej) w językach RE – angielskim (skrót: CEFR-CV, CEFR – *Companion Volume*) oraz francuskim; zamieszczone w artykule autorskie tłumaczenia wskaźników powstały na bazie skal w tych dwóch językach.

wie badań lingwistów, prowadzonych w ramach projektu Rady Europy, opracowano listy najczęściej używanego słownictwa i struktur gramatycznych języka francuskiego. W efekcie stworzono listę około 3000 struktur, które podzielono na dwie grupy (dwa poziomy) po około 1500 słów (zob. Cuq, Gruca, 2005). Pierwsza klasyfikacja wyróżniała: poziom 1 – początkujący / średnio zaawansowany oraz poziom 2 – średnio zaawansowany / zaawansowany. Szacowano również, iż realizacja programu na poziomie 1. wymaga około 300–400 godzin zajęć (Robert, 2008: 138). Ten tradycyjny podział został zaniechany z tego prostego powodu, że od lat 70. XX wieku nie odpowiada on już kryteriom współczesnych podejść do nauczania i uczenia się języków obcych – komunikacyjnego i ukierunkowanego na działanie – które zakładają wysoki stopień personalizacji celów i treści nauczania w powiązaniu z potrzebami uczących się w zakresie biegłości językowej.

Kolejną próbą wskazania poziomu kompetencji językowych i komunikacyjnych był dokument znany pod nazwą *Threshold Level* (van Ek, 1975) – poziom progowy, określanany jako „przodek” *Europejskiego systemu opisu* (Robert, Rosen, 2010: 98), który stanowił wspólny punkt odniesienia w kształceniu językowym w państwach członkowskich Rady Europy. Opracowanie to jest inwentarzem aktów mowy i sposobów ich realizacji, uzupełnionym o zestaw pojęć ogólnych i szczegółowych właściwych dla danego języka oraz gramatykę funkcjonalną.

W 2001 roku opublikowano *Common European Framework of Reference for Languages*, który reprezentuje bardziej ambitną wizję posługiwania się językiem i ma na celu opisanie pełnego zakresu umiejętności niezbędnych w komunikacji językowej. W dokumencie tym odstąpiono od klasycznego podziału na poziom podstawowy, średni i zaawansowany, postrzegając go jako mało precyzyjny. W jego miejsce zaproponowano sześć poziomów odpowiadających potrzebom większości uczących się i nazwano je kolejno: *Breakthrough*, *Waystage*, *Threshold*, *Vantage*, *Effective Operational Proficiency* i *Mastery*. Dużym ułatwieniem dla osób zaangażowanych w kształcenie językowe było oznaczenie poziomów za pomocą liter A, B i C oraz zastosowanie liczb w celu rozszerzenia skali (A1, A2, B1, B2, C1, C2). Do nowo wprowadzonej sześciopozio-

mowej skali referencyjnej w sposób naturalny włączono opis poziomu progowego, który określono jako B1.

Podsumowując, kwestia wyznaczania poziomów w nauczaniu i uczeniu się języków obcych ma już dość długą tradycję, która wynika z troski o maksymalną skuteczność kształcenia.

Wskaźniki biegłości w *Europejskim systemie opisu* i CEFR – *Companion Volume*

Europejski system opisu kształcenia językowego (2001; 2003) stanowi wspólny punkt odniesienia dla różnych systemów i programów nauczania języków obcych w Europie, jest narzędziem umożliwiającym charakterystykę kwalifikacji/kompetencji językowych oraz ustalanie celów do osiągnięcia na poszczególnych etapach kształcenia.

Opis ten ma charakter ogólny, tzn. odnosi się do wszystkich nauczanych języków, został sformułowany w kategoriach czynnościowych i precyzuje, co potrafi uczący się / użytkownik języka na danym poziomie. Umiejętność posługiwania się językiem określono za pomocą deskryptorów, które usytuowano na sześciostopniowej skali w następujących obszarach:

- działania komunikacyjne: receptywne, produktywne, interakcyjne (pisemne i ustne);
- strategie komunikacyjne: receptywne, produktywne, interakcyjne⁴;
- praca z tekstem;
- językowe kompetencje komunikacyjne: lingwistyczna, socjolingwistyczna i pragmatyczna.

Kilkanaście lat po ukazaniu się ESOKJ zaistniała potrzeba uaktualnienia dokumentu, w szczególności tabel zawierających charakterystykę umiejętności językowych. Powszechne zastosowanie *Systemu opisu*,

⁴ Uzupełnione w 2020 roku o skale dla działań i strategii mediacyjnych.

dociekliwość jego użytkowników, a także zmieniająca się sytuacja społeczna, polityczna i gospodarcza w Europie i na świecie stały się inspiracją do szukania nowych rozwiązań w poszerzaniu czy modyfikacji parametrów opisu kształcenia językowego. Eksperti Rady Europy stworzyli rozbudowaną wersję deskryptorów poprzez uzupełnienie tych z 2001 roku, „zachowując jednak specyficzny charakter dokumentu, jego otwartość i dynamikę” (CEFR-CV, 2020: 13). Aktualizacji dokonano w publikacji CEFR – *Companion Volume* m.in. przez:

- stworzenie wskaźników dla nowych obszarów posługiwania się językiem, dla których nie zaproponowano skal w 2001 roku; chodzi tu w szczególności o działania i strategie mediacyjne oraz o kompetencję różnojęzyczną i różnokulturową (zob. Aneks);
- uszczegółowienie istniejących już opisów w skalach dla komunikacyjnych działań receptywnych, produktywnych i interakcyjnych oraz wprowadzenie nowych deskryptorów, m.in. takich, jak: czytanie dla przyjemności, udzielanie informacji, korzystanie ze środków telekomunikacji, interakcja online;
- zastąpienie skali opisującej kompetencję fonologiczną z 2001 roku nowym, bardziej rozbudowanym opisem, uwzględniającym: ogólne opanowanie systemu fonologicznego, artykulację dźwięków oraz cechy prozodyczne produkcji ustnych;
- zdefiniowanie w sposób bardziej precyzyjny poziomów „plus” (A2+, B1+, B2+);
- wzbogacenie i poszerzenie opisu poziomu A1;
- zdefiniowanie i opis nowego poziomu Pre-A1;
- doprecyzowanie i uszczegółowienie opisów poziomów C, a szczególnie poziomu C2;
- przygotowanie skal dla języka migowego;
- opracowanie zestawu deskryptorów dla grup młodszych uczących się⁵.

⁵ *Collated Representative Samples of Language Competences Developed for Young Learners aged 7–10 years* oraz *Collated Representative Samples of Language Competences Developed for Young Learners aged 11–15 years*.

Zachowując zasadniczą strukturę *Europejskiego systemu opisu* z 2001 roku, tom komplementarny zawiera więc poszerzoną wersję wskaźników: nowe skale deskryptorów uzupełniają skale już istniejące dla opisu poziomów biegłości językowej (zob. CEFR-CV, 2020: 24–25).

Charakterystyka poziomu C2

Refleksje na temat powstawania i rozwoju idei poziomu biegłości językowej w glottodydaktyce oraz szkic celów i właściwości dokumentów Rady Europy prezentujących charakterystyki poziomów (ESOKJ i CEFR – *Companion Volume*) doprowadziły do zasadniczego problemu, będącego przedmiotem rozważań w niniejszym artykule, tj. do opisu i analizy wskaźników dla poziomu C2.

Z potocznej obserwacji wynika, iż poziom C2 – w porównaniu z niższymi – dość rzadko pojawia się w ofertach kursów czy egzaminów certyfikатовych. Jest on uznawany za bardzo trudny do osiągnięcia, stanowiący przedmiot zainteresowania wąskiej grupy specjalistów, od których wymaga się perfekcyjnej znajomości języka. Jak już wspomniano, bywa postrzegany jako poziom wykształconego *native speaker*. Czy słusznie? Na to właśnie pytanie postaramy się odpowiedzieć, interpretując opinie autorów projektu Rady Europy oraz analizując treści deskryptorów opracowanych dla tego poziomu.

Twórcy CEFR – *Companion Volume* zwracają uwagę (CEFR-CV, 2020: 37), że najwyższy poziom biegłości C2 nie ma żadnego związku z czymś, co określa się mianem „dobrze wykształconego / idealnego rodzimego użytkownika języka”. Takie stanowisko prezentowano już w 2001 roku:

Poziom C2, zwany perfekcyjnym opanowaniem języka – *Mastery* – nie ma oznaczać kompetencji równej lub zbliżonej do tej, którą posiada rodzimy użytkownik języka. Chodzi tu o określenie poziomu precyzji, trafności i swobody w posługiwaniu się językiem, którą osiągają najlepsi spośród uczących się (ESOKJ, 2003: 44).

W CEFR z 2001 roku wyrażenie *native speaker* pojawiło się w kilkunastu deskryptorach, w odniesieniu do zachowania rozmówcy będącego rodzimym użytkownikiem języka (zob. np. ESOKJ, 2003: 34, 77, 79, 109). Niemniej jednak obecność tego sformułowania przyczyniła się do utrwalenia mylnej opinii o poziomie C2. Ten mityczny *native speaker* nie może stanowić punktu odniesienia dla opisów umiejętności językowych, chociażby ze względu na coraz większe zróżnicowanie językowe i umiędzynarodowienie współczesnych społeczeństw. Osobnego komentarza wymaga też określenie „wykształcony”, które zwykle występuje w kontekście najwyższego poziomu biegłości. Nie wiadomo, co tak dokładnie ono oznacza, jaki dyplom, stopień naukowy taki użytkownik języka powinien posiadać, czym miałby się zajmować zawodowo itd. Dlatego autorzy CEFR – *Companion Volume* w nowych skalach (np. dla działań mediacyjnych czy kompetencji fonologicznej) nie stosują już tego wyrażenia, a w deskryptorach z 2001 roku usunięto je lub zastąpiono zwrotem „biegły użytkownik języka docelowego” (*proficient user of the target language*). Modyfikacji tych dokonano głównie po to, by jednoznacznie podkreślić, że w deskryptorach nie przyjęto kompetencji wyidealizowanego *native speakera* jako płaszczyzny odniesienia przy określaniu kompetencji użytkownika języka / uczącego się (zob. CEFR-CV, 2020: 24, 257).

Wyniki analizy ilościowej

Aby określić wyznaczniki poziomu C2, analizie poddano wszystkie wskaźniki zamieszczone w CEFR – *Companion Volume*, czyli pełny zestaw skal, zarówno nowych, stanowiących uzupełnienie wizji posługiwania się językiem, jak i tych pochodzących z CEFR z 2001 roku – poprawionych i doprecyzowanych przez ekspertów Rady Europy. W sumie dokonano przeglądu 83 tabel z deskryptorami, a szczegółowe wyniki analiz zestawiono w tabeli zamieszczonej w Aneksie.

Pierwotny opis poziomu „mistrzowskiego” wzbogacono o 38 nowych wskaźników / zestawów wskaźników biegłości:

- 3 dla kompetencji różnojęzycznej i różnokulturowej;
- 20 dla działań i strategii mediacyjnych;
- 4 dla działań receptywnych;
- 7 dla działań i strategii interakcyjnych (w tym nowe działania – korzystanie ze środków telekomunikacji, rozmowa i dyskusja online, transakcje i współpraca online w konkretnym celu);
- 4 deskryptory dla komunikacyjnych kompetencji językowych (3 nowe zestawy deskryptorów dla kompetencji fonologicznej i 1 wskaźnik dla kompetencji pragmatycznej).

W wielu rubrykach przewidzianych dla charakterystyki poziomu C2 w określonych skalach referencyjnych odnotowano brak opisu. Aż w 17 przypadkach wartości wskazane dla poziomu C2 są takie same jak dla C1 – najczęściej w zakresie działań i strategii receptywnych (5 razy) oraz działań i strategii produktywnych (4 razy). W 5 tabelach opis poziomu dla C2 jest taki sam jak dla B2 – głównie w zakresie działań i strategii interakcyjnych (2 razy) (zob. Aneks). Z powyższego zestawienia można wnioskować, że na poziomie „mistrzowskim” nie chodzi już tylko o taką znajomość środków językowych, która umożliwi formułowanie poprawnych i sensownych wypowiedzi, nawet o charakterze specjalistycznym. Ekspozowane są raczej wiedza i umiejętności, które pozwalają zachować społeczny i interkulturowy wymiar komunikacji. Użytkownik języka o wysokich kompetencjach (C2) z łatwością pełni funkcję pośrednika i ułatwia tworzenie i przekazywanie znaczenia, jest gotowy do tworzenia przestrzeni i warunków do komunikacji i/lub uczenia się, współdziałania w tworzeniu nowego znaczenia, zachęcania innych do tworzenia i rozumienia nowego znaczenia, przekazywania w odpowiedni sposób nowych informacji. Nie są to umiejętności, które – z zasady – posiada każdy rodzimy użytkownik języka bądź osoba legitymująca się doskonałym wykształceniem czy stopniami naukowymi.

Wyniki analizy jakościowej

Aby dokonać analizy jakościowej wskaźników przewidzianych dla najwyższego poziomu biegłości językowej, zestawiono 61 opisów umie-

jętności z CEFR – *Companion Volume* przynależnych poziomowi C2 w następujących kategoriach: komunikacyjne kompetencje językowe, działania komunikacyjne i strategie językowe⁶. Dodatkowo w badaniach wzięto pod uwagę wskaźniki przygotowane dla kompetencji różnojęzycznej i różnokulturowej (zob. Aneks). Uzyskano w ten sposób wystarczająco bogaty materiał pozwalający na sformułowanie wniosków.

Na podstawie następującego opisu można stwierdzić, że na poziomie C2 proces nabywania kompetencji lingwistycznych został zakończony. Uczący się / użytkownik języka na tym poziomie

[w]ykazuje rzetelne opanowanie szerokiego zakresu środków językowych koniecznych do precyzyjnego formułowania myśli, akcentowania i różnicowania fragmentów wypowiedzi czy eliminacji dwuznaczności. Nie musi językowo ograniczać tego, co pragnie wyrazić (ESOKJ, 2003: 100).

O szerokim zakresie kompetencji językowych uczącego się na poziomie C2 świadczy także opis umiejętności w obszarze kompetencji socjolingwistycznej oraz pragmatycznej; to one odgrywają zasadniczą rolę na poziomie „mistrzowskim”. Użytkownik języka:

- Potrafi skutecznie i w naturalny sposób pośredniczyć w kontaktach między użytkownikami języka docelowego a członkami własnej społeczności, z uwzględnieniem różnic socjokulturowych i socjolingwistycznych.

Wykazuje dobre opanowanie wyrażenia idiomatycznych i potocznych, a także ma świadomość znaczeń konotowanych.

Potrafi skutecznie posługiwać się, zarówno w mowie, jak i w piśmie, szerokim zakresem wyrafinowanych środków językowych w celu wydawania poleceń, argumentowania, przekonywania, zniechęcania, negocjowania i doradzania (CEFR-CV, 2020: 137).

⁶ Wskaźniki, w których eksperci Rady Europy nie dokonali zmian, zostały zaczerpnięte z polskojęzycznej wersji ESOKJ z 2003 roku, natomiast nowe skale i zmodyfikowane wskaźniki z CEFR-CV zostały przetłumaczone przez autorkę artykułu.

- Wykazuje dużą elastyczność wypowiedzania się, umiejętnie stosując zróżnicowane formy językowe, żeby odpowiednio zaakcentować jakąś myśl, by modyfikować wypowiedzi w zależności od sytuacji, rozmówcy itp., a także by eliminować dwuznaczności (ESOKJ, 2003: 110).
- Potrafi wypowiadać się wyczerpująco, w sposób naturalny, bez wysiłku i wahań. Przerwy w wypowiedzi służą jedynie zastanowieniu się nad precyzyjnym doбором słownictwa do wyrażenia własnych myśli lub znalezieniu stosownego przykładu bądź wytłumaczenia. Potrafi wyrażać delikatniejsze odcienie znaczeń, korzystając – z dość dużą poprawnością – z szerokiej gamy środków językowych precyzujących znaczenie (np.: przysłówków stopniujących, wyrażen określających znaczenia). Potrafi odpowiednio akcentować wybrane fragmenty wypowiedzi, różnicować znaczenia i eliminować dwuznaczności (ESOKJ, 2003: 114).

Poza faktem perfekcyjnego opanowania środków językowych i określonych strategii należy zwrócić uwagę na umiejętność posługiwania się nimi w różnorodnych, nietypowych sytuacjach, w sposób spontaniczny, niejednokrotnie bezrefleksyjny, czego nie wymaga się na niższych poziomach biegłości.

Aby stworzyć kompletny obraz kompetencji na poziomie C2, należy się odwołać przede wszystkim do opisów działań komunikacyjnych i strategii językowych oraz odnotować najważniejsze informacje zawarte w tabelach wskaźników, precyzujące poszczególne umiejętności.

Użytkownik języka na poziomie „mistrzowskim” w zakresie działań receptywnych:

- Nie ma trudności ze zrozumieniem jakiegokolwiek wypowiedzi mówionej – niezależnie od tego, czy na żywo, czy nagranej – wypowiedzianej z naturalną szybkością (...) (ESOKJ, 2003: 68).
- Rozumie i potrafi krytycznie interpretować w zasadzie wszystkie formy języka pisanego wraz z tekstami abstrakcyjnymi, o złożonej strukturze, a także tekstami literackimi bądź nieliterackimi zawierającymi dużo wyrażen potocznych.

Rozumie szeroki zakres długich i skomplikowanych tekstów, doceniając subtelne różnice stylu i rozumiejąc znaczenia wyrażone zarówno wprost, jak i implikowane (ESOKJ, 2003: 70).

W obszarze produkcji uczący się:

- Potrafi prezentować klarowne, dobrze skonstruowane, płynne wypowiedzi o przejrzystej strukturze logicznej, pozwalające odbiorcy wyodrębnić i zapamiętać najważniejsze treści (ESOKJ, 2003: 62).
- Potrafi z pewnością siebie i wyraźnie zwracać się do obcej publiczności, odpowiednio konstruując i adaptując swoją wypowiedź do danej sytuacji. Radzi sobie z trudnymi, nawet napastliwymi pytaniami słuchaczy (ESOKJ, 2003: 64).
- Potrafi w sposób klarowny i płynny komponować skomplikowane sprawozdania, artykuły czy opracowania przedstawiające określone zagadnienie oraz oceny wniosków projektowych lub dzieł literackich. (...) Potrafi przedstawiać z różnej perspektywy tematy akademickie lub zawodowe, czyniąc wyraźne rozróżnienie między własnymi ideami i opiniami a opiniami zaczerpniętymi ze źródeł (CEFR-CV, 2020: 68).

W trakcie realizacji działań interakcyjnych, tych konwencjonalnych i online, użytkownik języka:

- (...) Potrafi się wycofać i przebudować wypowiedź w trudnym komunikacyjnie miejscu w taki sposób, że rozmówca nie zauważy jego trudności (ESOKJ, 2003: 74).
- Potrafi udzielić komuś rady, omawiać delikatne kwestie bez niezręczności, zrozumieć aluzje i radzić sobie dyplomatycznie z różnicami zdań i krytyką (CEFR-CV, 2020: 75).
- Potrafi z pewnością siebie kierować napastliwą dyskusją, zachowując prawo do głosu, i odpiierać kontrargumenty w sposób dyplomatyczny (CEFR-CV, 2020: 76).
- Potrafi wypowiadać się w sposób jasny i precyzyjny w czasie rzeczywistym w dyskusji *online*, dostosowując język do kontekstu w spo-

sób elastyczny i z wycuciem, potrafi okazywać emocje, robić aluzje i żarty.

Potrafi przewidywać i skutecznie radzić sobie z możliwymi nieporozumieniami (w tym kulturowymi), problemami komunikacyjnymi i reakcjami emocjonalnymi podczas dyskusji *online*. Potrafi łatwo i szybko dostosować swój rejestr i styl wypowiedzi do różnych środowisk internetowych, celów komunikacyjnych i aktów mowy (CEFR-CV, 2020: 85).

- Potrafi umiejętnie połączyć wypowiedzi innych rozmówców, poszerzyć zakres interakcji i zakończyć dyskusję konkluzją (CEFR-CV, 2020: 88).

Przywołane powyżej charakterystyki poziomu C2 ukazują raczej szeroki wachlarz kompetencji miękkich, zachowań i postaw, niż umiejętności językowe. Jeszcze wyraźniej jest to zaakcentowane w opisach działań i strategii mediacyjnych, które najpełniej określają stopień złożoności kompetencji zaawansowanego użytkownika języka. Dzieje się tak dlatego, że z założenia mediacja implikuje jednocześnie podejmowanie innych działań językowych – receptywnych, interakcyjnych i produktywnych. Poniżej przedstawiono wybrane fragmenty wskaźników dla mediacji tekstu, mediacji pojęć i mediacji komunikacji zamieszczonych w CEFR – *Companion Volume*⁷, które odpowiednio charakteryzują poziom C2. Użytkownik języka:

- Potrafi jasno i wiarygodnie interpretować i opisać (w języku B) różnorodne formy danych empirycznych oraz innych informacyjnych schematów graficznych (z tekstem w języku A), które pochodzą ze złożonych koncepcyjnie badań, dotyczących tematów akademickich lub zawodowych (CEFR-CV, 2020: 97).
- Potrafi wyjaśnić pisemnie (w języku B) sposób, w jaki zostały zaprezentowane fakty oraz argumenty w tekście (w języku A), szczególnie

⁷ Tłumaczenia wskaźników dla działań i strategii mediacyjnych pochodzą z opracowania pt. *Działania mediacyjne w uczeniu się i nauczaniu języków obcych. Od teorii do praktyki* (Janowska, Plak, 2021).

jeśli przedstawiono w nim czyjś punkt widzenia, zwraca uwagę na stosowane przez autora niedomówienia, zawołowaną krytykę, ironię czy sarkazm (CEFR-CV, 2020: 99).

- Potrafi dokonać płynnego ustnego tłumaczenia (na język B) tekstów abstrakcyjnych (napisanych w języku A), dotyczących szerokiego zakresu tematów, które znajdują się w obszarze jego osobistych, akademickich lub zawodowych zainteresowań, skutecznie przekazując elementy oceny oraz argumenty, włącznie z niuansami i ich implikacjami (CEFR-CV, 2020: 103).
- Jest świadomy aluzji i niedomowień zawartych w wypowiedziach i potrafi je zanotować, potrafi również zanotować rzeczywiste słowa osoby mówiącej.

Potrafi sporządzać notatki w sposób selektywny, skutecznie parafrazując i skracając informacje tak, aby uchwycić abstrakcyjne pojęcia i relacje między myślami (CEFR-CV, 2020: 105).

- Potrafi rozpoznać najdrobniejsze subtelności języka, zabiegi retoryczne i stylistyczne (np. metafory, nietypową składnię, dwuznaczności), interpretując i objaśniając ich znaczenie i konotacje (CEFR-CV, 2020: 107).
- Potrafi rozpoznać niedomówienia w interakcji oraz podejmuje odpowiednie kroki, aby nadać kierunek dyskusji (CEFR-CV, 2020: 113).
- Potrafi przeredagować złożony tekst źródłowy, poprawiając jego koherencję, kohezję oraz tok argumentacji, usuwając fragmenty niekonieczne do realizacji celu (CEFR-CV, 2020: 122).

Umiejętności wpisane w zakres kompetencji różnojęzycznej i różnokulturowej to kolejny przykład świadczący o wysokich kompetencjach użytkownika języka na poziomie C2. Korzystając ze swego bogatego repertuaru różnokulturowego, uczący się:

Potrafi, w zależności od kontekstu, rozpoczynać i kontrolować swoje wypowiedzi i swój sposób wyrażania się, wykazując świadomość różnic kulturowych i dokonując subtelnych zmian w celu zapobiegania nieporozumieniom i incydentom kulturowym i/lub naprawiania ich (CEFR-CV, 2020: 125).

Dzięki swej kompetencji różnojęzycznej:

Potrafi współdziałać w kontekście wielojęzycznym, w zakresie tematów abstrakcyjnych i specjalistycznych, płynnie przechodząc między językami swojego różnojęzycznego repertuaru i w razie potrzeby wyjaśniając różne wypowiedzi uczestników.

Potrafi analizować podobieństwa i różnice między metaforami i innymi figurami stylistycznymi w odpowiednich językach swojego różnojęzycznego repertuaru, w celu uzyskania efektu retorycznego czy komicznego (CEFR-CV, 2020: 128).

W charakterystykach kompetencji należy zwrócić uwagę na przymiotniki pojawiające się często w opisach wypowiedzi (tekstów pisanych i mówionych): „klarowny”, „płynny”, „o przejrzystej strukturze”, „jasny”, „logiczny”, „zręczny”, „złożony”, „subtelny”, „precyzyjny”, „długi”, „zwięzły”, „intuicyjny” itd. Inne powtarzające się określenia dotyczą sensu odbieranych lub przekazywanych informacji: „implikacje socjokulturowe”, „znaczenie implicytne i eksplicytne”, „konotacje”, „tematy abstrakcyjne i złożone”, „aluzje”, „krytyka i ocena”, „argumentacja”, „dyplomacja”, „ironia”, „sarkazm” itd. Przekazywanie specyficznych treści (np. wymienionych powyżej) wymaga użycia specjalnego słownictwa, z obszaru języka zarówno potocznego, jak i specjalistycznego, wyrażen idiomatycznych, zwrotów z życia codziennego, dostosowania stylu do potrzeb i sytuacji rozmówców, umiejętności samokontroli i zręcznej korekty wszelkich nieścisłości. Trudno tu zatem mówić wyłącznie o posługiwaniu się strukturami językowymi. Chodzi raczej o rozwijanie i doskonalenie potencjału społecznego i komunikacyjnego.

Wnioski z badań i podsumowanie

Przeprowadzone analizy pozwoliły potwierdzić tezę, iż umiejętności wymagane na poziomie „mistrzowskim” nie mają charakteru *stricte*

językowego, a do tego nauczyciele przywiązują dużą wagę w trakcie kursów. Nie chodzi tu wyłącznie o doskonale wykształcone kompetencje lingwistyczne: rozumienie i używanie szerokiego zasobu leksyki czy skomplikowanych struktur składniowych, utrzymanie wysokiego stopnia poprawności gramatycznej, nienagannej wymowy itd. W charakterystyce poziomu C2, w porównaniu z poziomami niższymi, warto zwrócić uwagę na elementy niejęzykowe, którymi powinien dysponować uczący się. W wielu wskaźnikach biegłości jest mowa o cechach osobowościowych użytkownika języka oraz jego predyspozycjach oratorskich, sprawnościach heurystycznych czy empatii. W opisach często pojawiają się takie cechy/postawy/umiejętności, jak: pewność siebie, dyplomacja, autorytet, swoboda wypowiedzania się, umiejętność przekonywania, argumentowania, odpierania ataków, subtelność itp. Te parametry przenoszone są na ogół z języka ojczystego na język obcy i kształtowane przez lata nauki szkolnej, a zwłaszcza w trakcie studiów uniwersyteckich, ale mogą także stać się komponentem programu nauczania.

Można zatem założyć, że im wyższy poziom biegłości językowej, tym większy „udział” i waga kompetencji ogólnych w posługiwaniu się językiem. Szeroko zdefiniowane w ESOKJ kompetencje ogólne (2003: 94–99), oddzielone od komunikacyjnych kompetencji językowych, odgrywają ważną rolę w procesie uczenia się i nauczania języka. Jako pierwszy element kompetencji ogólnych wymieniana jest wiedza deklaratywna (*savoir*), zdobywana w trakcie doświadczenia, które uczestnik życia społecznego nabywa poprzez przynależność do danej wspólnoty. Jest to, na przykład, znajomość miejsc, instytucji, osób, przedmiotów, zdarzeń, świadomość różnic kulturowych i stereotypów. Wiedza o społeczeństwie i kulturze danej społeczności obejmować może także takie zagadnienia, jak: życie codzienne, warunki życia, stosunki międzyludzkie, systemy wartości, poglądy, postawy, język ciała czy zachowania rytualne. Drugi komponent kompetencji ogólnych to wiedza proceduralna (*savoir-faire*) – zdolność do działania i umiejętność działania. Są to umiejętności praktyczne: społeczne, życiowe, zawodowe, oraz umiejętności interkulturowe: dostrzeganie związku między kulturą własną

a obcą, wrażliwość kulturowa, przewycięzanie stereotypów, umiejętność pośredniczenia między kulturą własną a kulturą docelową. Skuteczność komunikacji językowej jest nie tylko funkcją wiedzy i umiejętności uczących się – zależy również od uwarunkowań osobowościowych (*savoir-être*). Wymienia się tu: wartości moralne, cechy charakterologiczne, uzdolnienia, cechy osobowości, gusty, zainteresowania, zachowania itd. Wskazane powyżej składowe kompetencje ogólnych użytkownika języka mają wpływ na umiejętność uczenia się (*savoir-apprendre*), czyli zdolność obserwacji nowych zjawisk, podejmowania nad nimi refleksji oraz wykorzystywania uprzednio nabytej wiedzy do tworzenia nowej (ESOKJ, 2003: 98). Odpowiednio rozwinięte kompetencje ogólne stanowią swoistą bazę i „wsparcie” dla językowej kompetencji komunikacyjnej użytkownika języka. To przy pomocy i dzięki *savoir*, *savoir-faire*, *savoir-être* i *savoir-apprendre* uczący się uruchamia kompetencję komunikacyjną. Jak wykazano, umiejętności te są również bardzo ważnym wyznacznikiem poziomu biegłości językowej. Można zatem zaryzykować stwierdzenie, że to w stopniu rozwoju kompetencji ogólnych (wrodzonych i nabytych) zamknięty jest sukces opanowania języka na poziomie „mistrzowskim”. Dlatego ważne jest, aby nauczyciele i autorzy materiałów dydaktycznych oraz testów certyfikatowych byli świadomi całego wachlarza kompetencji, jakie są przypisywane poziomowi C2, i aby wiedzieli, czego uczyć i co testować.

Literatura

- Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume*, 2020, Council of Europe, Strasbourg.
- Cuq J.-P., éd., 2003, *Dictionnaire de didactique du français langue étrangère et seconde*, CLE International, Paris.
- Cuq J.-P., Gruca I., 2005, *Cours de didactique du français langue étrangère et seconde*, PUG, Grenoble.
- van Ek J., 1975, *The Threshold Level*, Council of Europe, Strasbourg.

Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie, 2003, Wydawnictwa CODN, Warszawa.

Janowska I., Plak M., 2021, *Działania mediacyjne w uczeniu się i nauczaniu języków obcych. Od teorii do praktyki*, Księgarnia Akademicka, Kraków.

Robert J.-P., 2008, *Dictionnaire pratique de didactique du FLE*, Éditions Ophrys, Paris.

Robert J.-P., Rosen E., 2010, *Dictionnaire pratique du CECR*, Éditions Ophrys, Paris.

IWONA JANOWSKA – PhD, Professor of the Jagiellonian University, Institute of Polish Glottodidactics, Jagiellonian University, Krakow, Poland / dr hab., prof. UJ, Instytut Glottodydaktyki Polonistycznej, Uniwersytet Jagielloński, Kraków, Polska.

In her research work, Iwona Janowska studies the application of an action-oriented approach in the learning/teaching of foreign languages, the development of language activities, and didactic planning. She is the author of monographs and articles in the field of general glottodidactics and the didactics of Polish as a foreign language, curricula and didactic materials. Since 2009, he has been the secretary of the State Commission for Certifying the Knowledge of Polish as a Foreign Language.

W pracy badawczej zajmuje się zastosowaniem podejścia ukierunkowanego na działanie w uczeniu się / nauczaniu języków obcych, rozwijaniem działań językowych i planowaniem dydaktycznym. Jest autorką monografii oraz artykułów z zakresu glottodydaktyki ogólnej i dydaktyki języka polskiego jako obcego, programów nauczania oraz materiałów dydaktycznych. Od 2009 roku pełni funkcję sekretarza Państwowej Komisji ds. Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego.

E-mail: iwona.janowska@uj.edu.pl

ANEKS

WYKAZ WSKAŹNIKÓW DLA POZIOMU C2

	WSKAŹNIK dla poziomu C2	KOMENTARZ CEFR 2001 vs 2020
DZIAŁANIA I STRATEGIE RECEPTYWNE		
RECEPCJA USTNA / ROZUMIENIE TEKSTU MÓWIWIONEGO		
Rozumienie wypowiedzi ustnej: ogólny opis umiejętności	TAK	bez zmian
Rozumienie rozmowy między innymi osobami	TAK	nowy wskaźnik
Rozumienie jako słuchacz	TAK	uzupełnienia wskaźnika
Rozumienie ustnych ogłoszeń i instrukcji	NIE (<i>jak C1</i>)	bez zmian
Rozumienie programów nadawanych w mediach (z napisami) oraz nagrań	NIE (<i>jak C1</i>)	bez zmian
RECEPCJA AUDIOWIZUALNA		
Rozumienie programów telewizyjnych, filmów i nagrań wideo	NIE (<i>jak C1</i>)	bez zmian
RECEPCJA PISEMNA / ROZUMIENIE TEKSTU PISANEGO		
Czytanie ze zrozumieniem: ogólny opis umiejętności	TAK	bez zmian
Czytanie i rozumienie korespondencji	TAK	nowy wskaźnik
Czytanie w celu orientacji	NIE (<i>jak B2</i>)	bez zmian
Czytanie w celu informowania się i dyskusowania	TAK	nowy wskaźnik
Czytanie i rozumienie instrukcji	NIE (<i>jak C1</i>)	bez zmian

Czytanie dla przyjemności	TAK	NOWA SKALA
STRATEGIE RECEPCJI		
Rozpoznawanie wskaźówek płynących z wypowiedzi ustnych i pi- semnych oraz tworzenie znaczenia	NIE (<i>jak CI</i>)	bez zmian
DZIAŁANIA I STRATEGIE PRODUKTYWNE		
PRODUKCJA USTNA / WYPOWIEDŹ USTNA		
Wypowiedź ustna: ogólny opis umiejętności	TAK	bez zmian
Wypowiedź monologowa: opisywanie doświadczeń	TAK	bez zmian
Wypowiedź monologowa: udzielanie informacji	NIE (<i>jak CI</i>)	NOWA SKALA
Wypowiedź monologowa: argumentowanie (w trakcie debaty)	NIE (<i>jak CI</i>)	zmiana wskaźnika
Oświadczenia publiczne	NIE (<i>jak CI</i>)	zmiana wskaźnika
Zwracanie się do publiczności	TAK	bez zmian
PRODUKCJA PISEMNA / WYPOWIEDŹ PISEMNA		
Wypowiedź pisemna: ogólny opis umiejętności	TAK	bez zmian
Pisanie twórcze	TAK	uzupełnienie wskaźnika
Pisanie wypracowań i sprawozdań	TAK	uzupełnienie wskaźników
STRATEGIE PRODUKCJI		
Planowanie wypowiedzi	NIE (<i>jak CI</i>)	zmiana wskaźnika
Kompensacja	TAK	bez zmian
Kontrola i korekta wypowiedzi	TAK	bez zmian

DZIAŁANIA I STRATEGIE INTERAKCYJNE		
INTERAKCJA USTNA		
Interakcja ustna: ogólna ocena umiejętności	TAK	bez zmian
Rozumienie rozmówcy	TAK	bez zmian
Konwersacja	TAK	bez zmian
Dyskusja nieformalna (z przyjaciółmi)	TAK	nowy wskaźnik
Dyskusja formalna i udział w spotkaniach	TAK	uzupełnienie wskaźnika
Rozmowa prowadzona w konkretnym celu	NIE (jak C1)	zmiana wskaźnika
Rozmowy o kupowaniu towarów i o usługach	NIE (jak C1)	zmiana wskaźnika
Wymiana informacji	NIE (jak B2)	bez zmian
Prowadzenie i udzielanie wywiadu	TAK	bez zmian
Korzystanie ze środków telekomunikacji	TAK	NOWA SKALA
INTERAKCJA PISEMNA		
Interakcja pisemna: ogólny opis umiejętności	TAK	nowy wskaźnik
Prowadzenie korespondencji	TAK	nowy wskaźnik
Notatki, wiadomości, formularze	NIE (jak B2)	zmiana wskaźnika
INTERAKCJA ONLINE		
Rozmowa i dyskusja online	TAK	NOWA SKALA
Transakcje i współpraca online w konkretnym celu	TAK	NOWA SKALA
STRATEGIE INTERAKCYJNE		
Zabieranie głosu	NIE (jak C1)	bez zmian

Współpraca (z rozmówcą)	TAK	nowy wskaźnik
Prośba o wyjaśnienie	NIE (jak C1)	zmiana wskaźnika
DZIAŁANIA I STRATEGIE MEDIACYJNE		
Mediacja: ogólny opis umiętności	TAK	NOWA SKALA
MEDIOWANIE TEKSTU		
Ustne lub migowe przekazywanie konkretnych informacji	NIE (jak C1)	NOWA SKALA
Pisemne przekazywanie konkretnych informacji	NIE (jak B2+)	NOWA SKALA
Ustne lub migowe objaśnianie danych	TAK	NOWA SKALA
Pisemne objaśnianie danych	TAK	NOWA SKALA
Ustne lub migowe przetwarzanie tekstu	TAK	NOWA SKALA
Pisemne przetwarzanie tekstu	TAK	NOWA SKALA
Ustne lub migowe tłumaczenie tekstu pisanego	TAK	NOWA SKALA
Pisemne tłumaczenie tekstu pisanego	TAK	NOWA SKALA
Notowanie (wykłady, seminaria, zebrania itd.)	TAK	NOWA SKALA
Wyrażanie osobistej reakcji na teksty kreatywne (w tym teksty literackie)	NIE (jak C1)	NOWA SKALA
Analiza i krytyka tekstów kreatywnych (w tym tekstów literackich)	TAK	NOWA SKALA
MEDIACJA POJĘĆ		
Ułatwianie współpracy i interakcji w grupie	NIE (jak C1)	NOWA SKALA
Współpraca w celu tworzenia znaczenia	TAK	NOWA SKALA
Zarządzanie interakcją	TAK	NOWA SKALA

Zachęcanie do rozmowy koncepcyjnej	TAK	NOWA SKALA
MEDIACJA KOMUNIKACJI		
Tworzenie przestrzeni różnokulturowej	TAK	NOWA SKALA
Działanie w roli pośrednika w sytuacjach nieformalnych	TAK	NOWA SKALA
Ułatwianie komunikacji w sytuacjach delikatnych i w przypadku nieporozumień	TAK	NOWA SKALA
STRATEGIE MEDIACYJNE		
Strategie służące wyjaśnianiu nowego pojęcia		
– łączenie z poprzednią wiedzą	TAK	NOWA SKALA
– dostosowywanie języka	TAK	NOWA SKALA
– dzielenie skomplikowanych informacji	TAK	NOWA SKALA
Strategie upraszczania tekstu		
– rozwijanie zwięzłego tekstu	TAK	NOWA SKALA
– skracanie tekstu	TAK	NOWA SKALA
KOMUNIKACYJNE KOMPETENCJE JĘZYKOWE		
KOMPETENCJE LINGWISTYCZNE		
Stosowanie środków językowych: zakres ogólny	TAK	bez zmian
Zakres słownictwa	TAK	bez zmian
Poprawność gramatyczna	TAK	bez zmian
Poprawność leksykalna	TAK	bez zmian
Poprawność fonologiczna	TAK	nowe wskaźniki
Poprawność ortograficzna	TAK	bez zmian

KOMPETENCJE SOCJOLINGWISTYCZNE			
Stosowność socjolingwistyczna	TAK		uzupełnienie wskaźników
KOMPETENCJE PRAGMATYCZNE			
Elastyczność	TAK		bez zmian
Zabieranie głosu	NIE (jak C1)		bez zmian
Rozwijanie tematu	TAK		nowy wskaźnik
Spójność (logiczna i gramatyczna) wypowiedzi	TAK		bez zmian
Precyzja wypowiedzi	TAK		bez zmian
Płynność wypowiedzi	TAK		bez zmian
KOMPETENCJA RÓŻNOJEZYZNA I RÓŻNOKULTUROWA			
Wykorzystanie repertuaru różnokulturowego	TAK		NOWA SKALA
Rozumienie różnojęzyczne	NIE (jak B2)		NOWA SKALA
Wykorzystanie repertuaru różnojęzycznego	TAK		NOWA SKALA